

СЕКЦІЯ 5

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Керівник секції: завідувач кафедри соціології та психології, д. психол. н.,
професор В.О. Лефтеров

Секретар секції: професор кафедри соціології та психології, д. соц. н.,
професор А.С. Мельніков

ЛЕФТЕРОВ ВАСИЛЬ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри соціології та психології,
доктор психологічних наук, професор

ІГНАТЬЄВА ІРИНА ІГОРІВНА

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри соціології та психології, кандидат політичних наук

ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ВИБОРЧИХ КОМІСІЙ

Протягом 2019 року в Україні відбулись три раунди виборів. Успішна робота виборчих адміністрацій залежить від працівників, які безпосередньо відповідають за організацію виборів та взаємодію із населенням на виборчих дільницях, тому вивчення соціально-психологічних факторів роботи членів виборчих комісій має велике значення для удосконалення виборчого процесу.

Дослідження системи залучення співробітників виборчих станцій у США вказує на існування проблем кваліфікації працівників, якщо вони працюють на волонтерських засадах, або їх праця низько оплачується [1, с. 43]. В Україні члени виборчих комісій також залучаються до роботи на громадських засадах, або за досить символічну платню, та працюють у групі доволі обмежений період часу. Більше того, на думку українських аналітиків процедура голосування у виборчому законодавстві «виписана без урахування елементарних фізіологічних та психологічних можливостей пересічного громадянина» [2, с. 215]. Така система рекрутингу породжує ряд питань щодо того, як в умовах інтенсивного

робочого навантаження у період підготовки до виборів та в день виборів може бути підвищено ефективність електорального менеджменту.

Результати крос-національних досліджень вказують на те, що характер управління персоналом значно впливає на ефективність роботи членів виборчих комісій. Так «застосування практик, націлених на розвиток здібностей, підвищення мотивації робітників призводить до покращення результатів їх праці... знижує рівень стресу та зменшує кількість тих, хто бажає залишити посаду» [3, с. 379].

З метою аналізу соціально-психологічних чинників діяльності членів виборчих комісій та удосконалення виборчого процесу, нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяли участь 112 членів виборчих комісій, що працювали на позачергових виборах народних депутатів України 21 липня 2019 року. Для дослідження використовувались спеціально розроблена анкета, а також методика психодіагностики стилів професійної діяльності (В. Лефтеров, А. Алексеев) [5] та Шкала PSM25 Лемура-Тессье-Філіон (Lemur-Tessier-Fillion), яка призначена для вимірювання феноменологічної структури переживань стресу [6]. Запропоноване анкетування та тестування проводилось анонімно серед членів, секретарів, заступників голів і голів дільничних та окружних виборчих комісій, що функціонували під час зазначених виборів у місті Одеса. Збір даних було організовано протягом двох тижнів після дня виборів.

За результатами дослідження встановлено, що більшість опитаних членів виборчих комісій – жінки (77,5%), що в цілому відповідає загальному співвідношенню представників різних статей у виборчих комісіях на зазначеному виборчому окрузі. Для половини респондентів позачергові парламентські вибори стали першим в житті професійним досвідом роботи у виборчій комісії. Більше половини опитаних, що займали посаду голови, секретаря або заступника голови виборчої комісії мали попередній досвід роботи у даній сфері, щодо інших членів комісії спостерігається зворотній тренд.

Досліджувані оцінили умови праці та психологічні незручності, з якими їм довелося зіткнутися під час роботи на виборчій дільниці. Так, найскладнішим респонденти визначили нічний режим роботи та відсутність повноцінного сну безпосередньо в день та після проведення виборів (50%), другою за популярністю відповіддю став варіант «високе емоційне напруження та стрес» (45%), на третьому місці «недостатність досвіду та / або компетентності» (37,5%). Крім цього, психологічно складними для членів виборчих комісій виявилися: фізичне перевантаження (35%); робота в екстремальному режимі та понад норми (30%); високий рівень відповідальності (22,5%); конфлікти зі спостерігачами, довіреними особами, представниками ЗМІ тощо (20%).

Серед необхідних якостей для роботи на посаді голови комісії, на думку опитаних, визначені вміння концентрувати увагу на проблемах та шляхах її вирішення в критичних ситуаціях, віддавати вказівки та накази, реалізувати у заданих умовах, та володіти емоціями незалежно від характеру ситуації, в тому числі бути здатними до безконфліктної роботи у колективі. Чесність, справедливість, високу особисту дисцип-

лінованість також вважають необхідними якостями для головування у виборчій комісії.

Робота ж секретаря вимагає, на думку членів комісій, крім хисту до ретельного оформлення документів та математичного підрахунку, бути спроможним до монотонної та рутинної роботи, відповідати за доручену ланку роботи з почуттям обов'язку. Цікаво, що відповідь «почуття обов'язку» також була доволі популярна при оцінці якостей необхідних для роботи на посаді члена комісії. На думку учасників опитування, член комісії має бути дисциплінованим, чесним, витривалим та швидко адаптуватись до нових життєвих умов.

Результати дослідження стилів професійної діяльності засвідчили певні відмінності у двох групах досліджуваних (до першої групи було віднесено респондентів, які займали керівні посади у виборчих комісіях, до другої – інших членів комісій. Так, професійний стиль осіб, що займають керівні посади відрізняється від інших членів виборчих комісій високим рівнем відповідальності, вимагає від керівних кадрів особливих ділових та психологічних якостей – ініціативності та безкомпромісності у прийнятті ключових рішень, вони мають вміти швидко реагувати на зміни.

Висока адаптивність до напруженої роботи в умовах стресу відрізняє членів виборчих комісій з вираженим стилем професійної діяльності «Формаліст-бюрократ». Вони більш чітко виконують завдання, слідуєть процедури, та, в цілому, виявляються більш дисциплінованим і толерантними до стресу. Слід зауважити, що стильові композиції керівників виборчих комісій мають включати окрім стилю «Формаліст-бюрократ» ще й достатньо виражений стиль професійної діяльності «Професіонал-перфекціоніст» при обов'язково низьких показниках за стилем «Нігіліст».

Найменш бажаним є залучення осіб із вираженим стилем професійної діяльності «Нігіліст», і не тільки тому, що такі люди демонструють пасивність, поверхове ставлення до своїх обов'язків, але й тому, що вони вкрай нестійкі до роботи в умовах значного стресу або невизначеності.

Результати діагностики за шкалою Лемура-Тесье-Філіліона виявили, що більшість досліджуваних (67%) продемонстрували високу та середню адаптивність до стресових робочих навантажень, інші 33% відчували значний стрес. При цьому слід зазначити, що члени виборчих комісій відчують стрес під час виконання своїх обов'язків незалежно від того, чи є в них досвід попередньої роботи на виборчій дільниці, чи ні. Цілком можливо, що регулярні зміни у законодавчих актах, що регулюють виборчий процес, стають причиною додаткового стресу навіть для досвідчених членів виборчих комісій. Серед інших можливих пояснень є те, що члени виборчих комісій вимушені на час виборів балансувати між обов'язками на виборчій дільниці, основною роботою та особистим життям.

Очевидно, що проблема недостатності досвіду та компетенції членів комісії також вплинула на ефективність управління виборчим процесом та на якість організації роботи на дільницях. Те, що навчання організовується для членів комісій тільки напередодні виборів, а формування складу виборчих комісій часто не завершується навіть за два

тижні до проведення виборів, призводить до того, що значна частина працівників не має змоги долучитись до організованих для членів комісій навчальних тренінгів.

В межах проведеного дослідження члени комісії висловили свої пропозиції щодо удосконалення організації роботи виборчих дільниць і проведення виборів. Так, більшість досліджуваних вважають, що необхідно удосконалити процедуру добору кадрів, комісії мають бути сформовані завчасно та складатись із компетентних працівників. Також зазначено про важливість проведення освітніх тренінгів для всіх членів комісії, а не тільки для керівного складу. На думку окремих учасників, впровадження процедури електронного підрахунку голосів та внесення даних в єдину електронну базу значно полегшить роботу комісій. Серед інших популярних рекомендацій – підвищення оплати праці та вирішення проблем матеріально-технічного забезпечення роботи виборчих комісій.

Наведені результати і висновки дослідження необхідно враховувати під час організації виборчого процесу та проведення виборів до центральних і місцевих органів влади. Пропонується створити науково-обґрунтовану систему професійно-психологічного відбору й призначення членів виборчих комісій, організувати якісне їх навчання і підвищення кваліфікації, для чого розробити та впровадити відповідні тренінгові програми з розвитку стильових особливостей професійної діяльності, які сприяють ефективній роботі у виборчій комісії та подоланню психологічних труднощів.

Список використаної літератури:

1. Burden, Barry C. and Jeffrey Milyo. The Quantities and Qualities of Poll Workers. *Election Law Journal*. 2015. 14(1): 38–46.
2. Виборче законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку. (Аналітичний звіт). Харків, Яшма, 2006. 234 с.
3. James, Toby S. *Better Workers, Better Elections? Electoral Management Body Workforces and Electoral Integrity Worldwide. International Political Science Review*. 2019. 40 (3). Pp. 370-390.
4. Лефтеров В. О., Алексеев А. О. Психодіагностична методика «Стилі професійної діяльності» та досвід її застосування у ризиконебезпечних професіях. *Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях : матер. III Всеармійської наук.-практ. конф. (Київ, 26 трав. 2011 р.)*. ред. колегія : Осьодло В. І. [та ін.]. К. : НУОУ, 2011. С. 165–168.
5. Lemyre, Louise and Tessier, Rejean. *Mesure de Stress Psychologique (MSP): Sentir stressé-e. Canadian Journal of Behavioural Science*. Vol. 20 | 07 1988, pp. 302.

Ключові слова: соціально-психологічні чинники, вибори, стиль професійної діяльності, стрес, члени виборчих комісій, виборчі дільниці.

Ключевые слова: социально-психологические факторы, выборы, стиль профессиональной деятельности, стресс, члены избирательных комиссии, избирательные участки.

Key words: socio-psychological factors, elections, style of professional activity, stress, members of election commissions, polling stations.